

JASTRZĘBIE

ZDRÓJ

JZ

Spis treści

Położenie	5
Z kart historii	13
Dziedzictwo kulturowe	21
Wypoczynek, sport i rekreacja	31
Kultura i oświata	41
Środowisko naturalne	51
Gospodarka, inwestycje i fundusze pomocowe	59

Table of Contents

Location	5
From the Pages of History	13
Cultural Heritage	21
Leisure, Sports and Recreation	31
Culture and Education	41
Environment	51
Economy, Investments and Support Funds	59

Zapraszam do Jastrzębia-Zdroju – miasta z historią i przyszłością.

Tu odnajdą Państwo nie tylko pomniki wydarzeń z przeszłości, ale także miejsce do pracy, nauki i wypoczynku.

Dla przedsiębiorców miasto przygotowało ofertę terenów inwestycyjnych, które dzięki dogodnej, przygranicznej lokalizacji oraz bliskości budowanej autostrady A1, przyczynią się do rozwoju Państwa firm.

Różnorodna oferta szkolnictwa średniego i wyższego, zapewnia młodzieży możliwość kształcenia odpowiadającego potrzebom rynkowym, stając się przesłanką dla budowania pomyślnej przyszłości miasta i regionu.

Ciekawy kalendarz imprez kulturalnych, dobra, stale modernizowana baza sportowa oraz zielone otoczenie sprawiają, że Jastrzębie-Zdrój to interesująca propozycja spędzenia wolnego czasu.

W naszym mieście można poczuć czar dawnego uzdrowiska, ale również zrozumieć siłę i dziejową rolę robotniczych protestów, które otworzyły drogę politycznych przemian w Polsce i Europie.

Marian Janek

Prezydent Miasta

**Welcome to Jastrzębie-Zdrój –
a town with a history and future.**

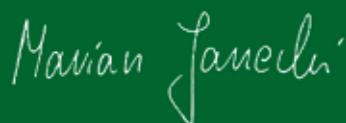
Here, you will find not only the monuments of past events, but also a place to work, study and rest.

For entrepreneurs, our town offers investment sites that will contribute to the development of their companies, thanks to the location close to the border and the proximity of the A1 motorway, currently under construction.

A diverse offer of high and university education provides educational opportunities for the young to meet the market needs, thus creating favourable conditions for the bright future of our town and region.

An interesting calendar of cultural events, combined with well-developed and constantly modernised sports facilities and the abundance of green areas, make Jastrzębie-Zdrój an interesting leisure destination.

In this town you can savour not only the charm of a historic health resort, but also understand the power and historical role of working-class protests that opened the way to the political transformation in Poland and in Europe.

The Mayor of Jastrzębie-Zdrój

Położenie

Location

IX

Jastrzębie-Zdrój z lotu ptaka / A bird's-eye view of Jastrzębie-Zdrój

Jastrzębie-Zdrój leży na krańcu południowej części województwa śląskiego, tuż przy granicy państwa z Republiką Czeską, zajmując powierzchnię blisko 86 km². Graniczy ponadto z powiatami ziemskimi: pszczyńskim, rybnickim, wodzisławskim, cieszyńskim i miastem Żory. Choć nie leży na terenie historycznego Śląska Cieszyńskiego, to od 1998 r. należy do Euroregionu „Śląsk Cieszyński” i jest największym pod względem liczby ludności miastem Euroregionu.

Jastrzębie-Zdrój dysponuje bardzo dobrze rozwiniętą infrastrukturą techniczną i układem komunikacji miejskiej. Realizowana inwestycja pod nazwą „Droga Główna Południowa”, połączy bezpośrednio miasto z budowaną autostradą A1 i drogami krajowymi w południowej części województwa śląskiego.

W granicach administracyjnych miasta znajduje się 6 sołectw oraz 15 osiedli.

Jastrzębie-Zdrój ze względu na bliską odległość od popularnych miejscowości wypoczynkowych Beskidów jest świetną bazą wypadową dla miłośników wypraw górskich i turystów. Południowy horyzont, który doskonale widoczny jest z licznych pagórków i wzniesień miasta stanowi wspaniałą panoramę Beskidu Śląskiego, Małego oraz Śląsko-Morawskiego. Najbardziej rozpoznawalnymi szczytami widocznymi z Jastrzębia-Zdroju są: masyw Czantorii, Skrzyczne oraz Lysá Hora. Przy dobrej widoczności można dojrzeć Babią Górę oraz masyw Pradziada.

Jastrzębie-Zdrój is a town of 86 km² in surface, situated on the southern edge of the Śląskie province and near the Polish-Czech border crossing. It also borders on with the Pszczyński, Rybnicki, Wodzisławski and Cieszyński poviats and with the town of Żory. Although geographically outside the historic borders of the "Śląsk Cieszyński" region, Jastrzębie-Zdrój has belonged to the "Śląsk Cieszyński" Euroregion since 1998 and is the most heavily populated town of this Euroregion.

Jastrzębie-Zdrój boasts a very well developed technical infrastructure and municipal communication network. An investment called the "Main Southern Road", currently under construction, is aimed to connect the town directly with the A1 motorway and local roads in the southern part of the Śląskie province.

There are 6 villages and 15 settlements within the administrative borders of the town.

Due to the proximity of popular holiday destinations in the Beskidy Mountains, Jastrzębie-Zdrój is a perfect starting point for hikers and tourists. Perfectly visible from the town's numerous hills, the southern horizon reveals a breathtaking landscape of Beskid Śląski, Beskid Mały and Beskid Śląsko-Morawski. The most famous peaks visible from Jastrzębie-Zdrój include the Czantoria Massif, Skrzyczne and Lysá Hora. If weather allows, also the Babia Góra and Pradziad Massif can be seen.

Szyb Kopalni Węgla Kamiennego „Zofiówka” / “Zofiówka” coal mine pit shaft

Jastrzębie-Zdrój – osiedla Pionierów i Arki Bożka / Jastrzębie-Zdrój – "Pionierów" and "Arki Bożka" housing estates

Autostrada A1 / A1 Motorway

Kopalnia Węgla Kamiennego „Zofiówka” / "Zofiówka" coal mine

Jastrzębie-Zdrój z lotu ptaka / A bird's-eye view of Jastrzębie-Zdrój

Z kart historii

From the Pages of History

Dom Zdrojowy – siedziba Miejskiego Ośrodka Kultury / Dom Zdrojowy – seat of Municipal Culture Centre

W niektórych źródłach historycznych podaje się, że Jastrzębie-Zdrój powstało w okresie kolonizacji na prawie magdeburskim i przez jakiś czas funkcjonowało pod nazwą Hermansdorf (wieś Hermana). Tymczasem od II połowy XV wieku pojawia się nazwa wsi Jastrzębie. Jest ona związana z legendą mówiącą o właścicielu tego obszaru „Czarnym Rycerzu”, który niczym jastrzęb napadał na karawany kupieckie przechodzące przez Bramę Morawską. Miejscowość, jako uzdrowisko, zaczęła rozwijać się od połowy XIX wieku, kiedy w 1861 r. odkryte zostały źródła solanki jodowo-bromowej, a rok później pokłady borowiny. W 1862 r. za sprawą ówczesnego właściciela dóbr rycerskich w Jastrzębiu hr. Feliksa von Königsdorffa władze pruskie zmieniły nazwę powstałego uzdrowiska na Bad Königsdorff-Jastrzemb. Powrót do polskiej nazwy nastąpił w 1922 r., kiedy miejscowość znalazła się w granicach odrodzonej Polski. Swój rozkwit i świetność uzdrowisko przeżywało w okresie międzywojennym, zarządzali nim synowie wcześniejszego właściciela uzdrowiska Mikołaja Witczaka, Józef i Mikołaj. Wtedy też kurort w Jastrzębiu-Zdroju nazywany był „Perłą Górnego Śląska”. Powstałe wówczas budynki, choć nie wszystkie, do dziś służą zarówno mieszkańcom, jak i osobom odwiedzającym miasto.

W latach 50. XX wieku na terenie Jastrzębia-Zdroju odkryto bogate zasoby węgla kamiennego. Z chwilą otwarcia kopalń stopniowo zaczęły zanikać źródła solanki, co przyczyniło się do powolnego upadku uzdrowiska i jego zamknięcia w roku 1994. Jastrzębie-Zdrój z niewielkiej miejscowości uzdrowskiej przekształciło się w 100-tysięczny, znaczący ośrodek przemysłu węglowego. Jastrzębie-Zdrój w roku 1963 otrzymało prawa miejskie. Obecnie znajdują się tu trzy czynne kopalnie węgla kamiennego należące do Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. 3 września 1980 r. w cechowni kopalni „Zofiówka” (dawniej „Manifest Lipcowy”), podpisano tzw. „Porozumienie Jastrzębskie” – trzeci, po podpisanych w Szczecinie i Gdańsku, protokół ugody społecznej, otwierający drogę do przemian politycznych i gospodarczych w Polsce i Europie. W wyniku reformy górnictwa oraz dzięki stworzeniu przedsiębiorcom dobrych warunków do inwestowania miasto w ostatniej dekadzie zmieniło swoje oblicze.

Some historical references report that Jastrzębie-Zdrój was founded in the colonisation period according to the Magdeburg law, and had for some time existed under the name of Hermansdorf ("Herman's village"). However, the name "Jastrzębie" (meaning "hawk" in Polish) appeared as early as in the second half of the 15th century. Legend has it that the owner of the region, the Black Knight, being as pitiless as a hawk raided the merchants' caravans that travelled the trail leading to the Moravian Gate. The town began to develop as a health resort from the second part of the 19th century, after iodine-bromium brine resources were discovered there in 1861 and peat beds one year later. In 1862, as a result of efforts made by count Felix von Königsdorf, the owner of knight's estates in Jastrzębie, the Prussian authorities changed the name of the newly-established health resort to Bad Königsdorf-Jastrzemb. The town got its Polish name back in 1922, becoming a part of the revived Poland. The resort's heyday fell on the interwar period, managed by Józef and Mikołaj, the sons of its previous owner, Mikołaj Witczak. It was then that the place was called the "Pearl of Upper Silesia". Some of the buildings erected at that time still serve both the inhabitants and the visiting guests.

In the 50's of the 20th century, rich resources of hard coal were discovered in Jastrzębie-Zdrój. With more and more coal mines being opened, the brine springs began to dry up, which contributed to a gradual fall of the resort and its closing down in 1994. From a small resort, Jastrzębie-Zdrój was transformed into a significant location on the coal mining industry map with 100,000 inhabitants. In 1963, the town received the municipal rights. Currently, there are three hard coal mines operating in the town, which belong to Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. On September 3 1980, in the pit room of the "Zofiówka" (previously called "Manifest Lipcowy") mine, the so-called "Jastrzębskie Agreement" (Porozumienie Jastrzębskie) was concluded – the third social agreement protocol, after those signed in Szczecin and Gdańsk, that opened the way to the political and economic transformation in Poland and in Europe. Within the last decade, thanks to the mining industry reform and the creation of favourable conditions for investments, the town changed its face.

Obchody 30. rocznicy podpisania ugody społecznej, tzw. „Porozumienia Jastrzębskiego” /
The commemoration of the 30th anniversary of conclusion of the Social Settlement, the so-called "Jastrzębie Agreement"

Park Zdrojowy – letnia kawiarenka (była pijalnia wód) / Park Zdrojowy (Health Resort Park) – summer cafe (former well-room in spa)

Pałac w Boryni / The Palace in Borynia

Dwór Obronny w Bziu Zameckim / The fortified mansion in Bzie Zameckie

Kościół Najświętszej Maryi Panny Matki Kościoła / The Church of Blessed Virgin Mary, Mother of the Church

Parafia i Kościół Najświętszego Serca Pana Jezusa / The Parish and Church of the Sacred Heart of Jesus

Dziedzictwo kulturowe

Cultural Heritage

Masnówka – Miejska Biblioteka Publiczna Universitas Litterarum - Filia nr 2 /
Masnówka – The Municipal Public Library Universitas Litterarum - Branch no. 2

W Jastrzębiu-Zdroju można odnaleźć interesujące pamiątki związane zarówno z działalnością uzdrowiskową, jak i historią miasta. Zabytkowe obiekty pouzdrowiskowe usytuowane są w części zdrojowej dzisiejszego Jastrzębia-Zdroju, która pierwotnie stanowiła zdrojowisko. Budynki, które wcześniej pełniły funkcje uzdrowiskowe zostały wybudowane na przestrzeni stuleci i zaliczyć możemy do nich, m.in.: Dom Zdrojowy (Kasyno), Pijalnię Wód, Łazienki, Maszówkę, Ośrodek Zamiejscowy Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie (Spółka Bracka), Wojewódzki Szpital Rehabilitacyjny dla Dzieci (Sanatorium im. J. Piłsudskiego), Sąd Rejonowy (Sanatorium Hutnik), kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa wraz z Klasztorkiem (Zakład Marii), hotel Dąbrówka (budynek Ewangelickiego Zakładu dla Dzieci Chorych - Betania). Wizytówką miasta jest zabytkowy Park Zdrojowy, który do dziś pełni funkcję rekreacyjno-wypoczynkową. Odwiedzając Jastrzębie-Zdrój warto zobaczyć piękne obiekty sakralne, do których zaliczają się: drewniany kościół pw. św. Barbary i św. Józefa Robotnika (wzniesiony w 1647 r. w Jedłowniku i przeniesiony do Jastrzębia Dolnego w 1974 r.), kościół pw. Wszystkich Świętych (zbudowany w stylu barokowo-klasycystycznym w 1801 r.) usytuowany w Jastrzębiu Szerokiej, kościół pw. św. Katarzyny (ukończony w 1825 r., będący budowlą barokową z elementami klasycystycznymi) w Jastrzębiu Górnym oraz kościół p.w. Najświętszego Serca Pana Jezusa usytuowany w pobliżu Parku Zdrojowego.

Innymi obiektami zabytkowymi są: Pałac w Boryni z drugiej połowy XVIII wieku (wybudowany w stylu klasycystycznym z silnymi wpływami późnego baroku) oraz Dwór Obroński w Bziu Zameckim (zbudowany najprawdopodobniej na początku XVII wieku w stylu późnorenansowym).

W naszym mieście ważne miejsce zajmują pomniki i miejsca pamięci narodowej, wśród których wymienić należy, m.in. tablicę upamiętniającą ofiary marszu śmierci z roku 1945 (obok Parku Zdrojowego), miejsce spoczynku ofiar marszu śmierci (cmentarz w Bziu Zameckim), pomnik i miejsce spoczynku Powstańców Śląskich (cmentarz w Jastrzębiu Górnym), grób obrońców Bożej Góry (cmentarz w Jastrzębiu Górnym), Pomnik Sybiraków (cmentarz komunalny w Jastrzębiu-Zdroju), groby rodziny Witczaków (cmentarze w Jastrzębiu Górnym i Zdroju), Pomnik „Porozumienia Jastrzębskiego” (obok kopalni „Zofiówka”).

W Jastrzębiu-Zdroju urodzili się, mieszkali i działali ludzie, którzy nie tylko tworzyli lokalną historię, ale także zapisali się w dziejach Polski i Europy. Wymienić należy tutaj Henryka Sławika, Rudolfa Ranozka, Dominika Ździebło, czy Zofię i Jerzego Lubczyńskich.

Jastrzębie-Zdrój boasts many interesting monuments, connected both with the resort activity and the history of the town. The former resort facilities are situated in the "Zdrój" (resort) district, where the original resort was located. The buildings that had served the resort purposes were erected over the years and include: Spa House (Casino), Pump-Room, Baths, "Masnówka", AGH-UST Branch Centre ("The Bracka Company"), Provincial Rehabilitation Hospital for Children (Józef Piłsudski Sanatorium), District Court (Hutnik Sanatorium), Church of the Sacred Heart of Jesus along with the Priory (Maria Institute), "Dąbrówka" hotel (the building of the Betania Evangelic Centre for Sick Children). The trademark of the town is the historical Spa Park, which remains a place of recreation and rest until today. While visiting Jastrzębie-Zdrój, the beautiful religious buildings are the must-to-see places, including the wooden St Barbara and St Joseph the Worker's Church (erected in 1647 in Jedłownik and moved to Jastrzębie Dolne in 1974), All Saints' Church (Baroque and Classical style, erected in 1801), situated in Jastrzębie Szeroka, St Catherine's Church (completed in 1825, Baroque with Classical elements), situated in Jastrzębie Górne and the Church of the Sacred Heart of Jesus situated near the Spa Park.

Among other historical monuments, there are: a palace from the second half of the 18th century in Borynia (Classical with a strong influence of the Late Baroque style) and the fortified mansion in Bzie Zameckie (most probably erected in the first half of the 17th century, in the Late Renaissance style).

Monuments and national remembrance sites occupy a special position in our town, to name but a few: a plaque in homage to the victims of the 1945 Death March (near Spa Park), burial site of the victims of Death March (cemetery in Bzie Zameckie), memorial and burial site of the "Silesian Insurgents" (cemetery in Jastrzębie Górne), grave of the Boża Góra defenders (cemetery in Jastrzębie Górne), Siberian Monument (municipal cemetery in Jastrzębie-Zdrój), the Witczak family graves (cemeteries in Jastrzębie Górne and Jastrzębie-Zdrój), the Jastrzębskie Agreement memorial (near the "Zofiówka" mine).

Jastrzębie-Zdrój was the birthplace, home and the place of activity of many people who contributed not only to the local history, but also to the history of Poland and Europe. Among them were Henryk Sławik, Rudolf Ranożek, Dominik Ździebło and Zofia and Jerzy Lubczyńscy.

Hotel „Dąbrówka” – dawny Ewangelicki Zakład dla Dzieci Chorych „Betania III” i Sanatorium ZUS / The “Dąbrówka” Hotel – former “Betania III” Evangelical Centre for Sick Children and DSS Sanatorium

Miejski Ośrodek Kultury Galeria Historii Miasta – budynek dawnych Łazienki II i Zakładu Przyrodoleczniczego /
Municipal Culture Centre Gallery of the Town's History – building of former Łazienki II and Natural Medicine Centre

Ulica 1 Maja / 1 Maja Street

„Tańcząca para” w Parku Zdrojowym / The “Dancing couple” in the Spa Park

Muszlą koncertową w Parku Zdrojowym / The concert bowl in the Spa Park

Prezbiterium kościoła św. Barbary i św. Józefa Robotnika /
St. Barbara and St. Joseph The Worker Church's chancel

Obraz „Oko Opatrzności Bożej” – kościół św. Katarzyny /
“Eye of Providence” painting – St. Catherine's Church

Wnętrze kościoła Wszystkich Świętych /
Interior of All Saints Church

Zabytkowy drewniany kościół św. Barbary i św. Józefa Robotnika / Historic wooden church of St. Barbara and St. Joseph the Worker

Wojewódzki Szpital Rehabilitacyjny dla Dzieci – budynek dawnego Sanatorium im. J. Piłsudskiego /
Provincial Rehabilitation Hospital for Children – building of the former J. Piłsudski Sanatorium

Wypoczynek, sport i rekreacja

Leisure, Sports
and Recreation

Mali pływacy zapraszają na kąpielisko „Zdrój” / Small swimmers invite to the “Zdrój” bathing resort

Jastrzębie-Zdrój ma do zaoferowania szeroki wachlarz wydarzeń o charakterze sportowo-rekreacyjnym. Co roku na obiektach miejskich, m.in. Stadionie Miejskim, Jarze Południowym, Kąpielisku „Zdrój” czy lodowisku „JASTOR”, organizowane są różnorodne imprezy sportowo-rekreacyjne, mające na celu nie tylko integrację lokalnego środowiska, ale także zachęcenie mieszkańców miasta do ruchu i poprawy kondycji fizycznej.

W okresie wakacyjnym do dyspozycji zwolenników spędzania wolnego czasu nad wodą, Jastrzębie-Zdrój oddaje nowoczesne Kąpielisko „Zdrój” z boiskami do piłki siatkowej, trawiastą plażą, kawiarenką oraz basenem z 80-metrową zjeżdżalnią, wirami wodnymi, komorą ze sztuczną falą, rwącą rzeką, masażami wodnymi, a także brodzikiem i placem zabaw dla najmłodszych. Zimą z obiektu korzystają członkowie jastrzębskiej Sekcji Morsów „Biały Miś”. Przez cały rok do aktywnego spędzania czasu na basenie zachęca kryta pływalnia „Laguna”.

Fanów sportów zimowych, takich jak hokej czy łyżwiarstwo, zaprasza najnowocześniejszy obiekt sportowy w mieście, tj. całoroczne kryte lodowisko „JASTOR”. Organizowane są ogólnodostępne ślizgawki, a także liczne imprezy o charakterze rozrywkowo-rekreacyjnym. W mieście skorzystać można również z oferty klubów fitness, siłowni oraz gabinetów odnowy biologicznej.

Ścieżki rowerowe, które przebiegają przez teren Jastrzębia-Zdroju, liczą w sumie ponad 300 kilometrów. Poruszając się jedną z wybranych tras (czerwoną, zieloną, niebieską, żółtą, czarną) można dotrzeć w Beskidy, czy też odwiedzić naszych południowych sąsiadów. Przez Jastrzębie-Zdrój przebiegają także dwa szlaki międzynarodowe oraz Pętla Euroregionu Śląsk Cieszyński.

Swoją rolę w kształtowaniu postawy prosportowej, mają sportowcy odnoszący sukcesy w kraju i za granicą. Należy tu wymienić przede wszystkim drużynę siatkarską KS „Jastrzębski Węgiel”, klub piłkarski GKS 1962 Jastrzębie i klub hokejowy JKH GKS Jastrzębie. Na szczególną uwagę zasługują sportowcy indywidualni, których osiągnięcia przynoszą chlubę miastu.

Aby sport odgrywał ważną rolę w życiu mieszkańców Jastrzębia-Zdroju, ważnym jest wzbudzenie ducha sportu już u najmłodszych jastrzębian. Dlatego też z myślą o dzieciach i młodzieży, liczne organizacje i kluby sportowe stwarzają warunki do uprawiania szerokiej gamy dyscyplin sportowych.

Do aktywnego spędzania wolnego czasu, mieszkańców miasta zachęcają różne instytucje, m.in.: Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji, Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze, Miejskie Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej, Międzyszkolny Ośrodek Sportowy oraz kluby sportowe.

Doceniając zaangażowanie i wkład w rozwój sportu Jastrzębia-Zdroju miasto podczas Święta Sportu „Złoty Jastrząbek”, przyznaje osobom zasłużonym nagrody i wyróżnienia.

Jastrzębie-Zdrój hosts a wide range of sports and recreational events. Every year, on the premises of municipal facilities, e.g. at the Municipal Stadium, Southern Gorge, "Zdrój" swimming pool complex or "JASTOR" skating rink, various sports events are organised. Such events are aimed not only at integrating the local community, but also at promoting physical activity and fitness among the town inhabitants.

In the holiday period, for those who like to spend their free time by the water, Jastrzębie-Zdrój offers the modern "Zdrój" swimming pool complex with a volleyball field, grassy beach, coffee shop and swimming pool with an 80m-slide, water whirls, artificial wave chamber, "rapid river", water massage and a paddling pool with a playground for the youngest. In winter, the facility is used by the members of the "Biały Miś" Jastrzębie-Zdrój Walrus Club Section. The "Laguna" indoor swimming pool invites everyone to actively spend their free time all year round.

Fans of winter sports, such as hockey or ice-skating, are welcome to the most modern sports facility in town, i.e. the "JASTOR" indoor skating rink open all year round, where many entertainment and recreational events are organised. The town also boasts a rich offer of fitness clubs, gyms and biological regeneration centres.

Jastrzębie-Zdrój is crossed by 300 km of bikeways. Depending on the selected route (red, green, blue, yellow or black), you can arrive at the Beskidy Mountains or visit our southern neighbours. The town is also located on the way of two international trails and the "Śląsk Cieszyński" Euroregion Bikeway Loop.

It is also the sportspeople, through their domestic and international achievements, who contribute to the promotion of a sporty lifestyle. Among them are the "KS Jastrzębski Węgiel" volleyball team, "GKS 1962 Jastrzębie" football team and "JKH GKS Jastrzębie" hockey team. It is also worth to mention the individual sportspeople, whose achievements bring pride to our town.

For the sports to play a significant role in the town inhabitants' lives, it is very important to stimulate the sports spirit in the youngest. That is why many sports organisations and clubs give them an opportunity to practice a wide range of sports disciplines.

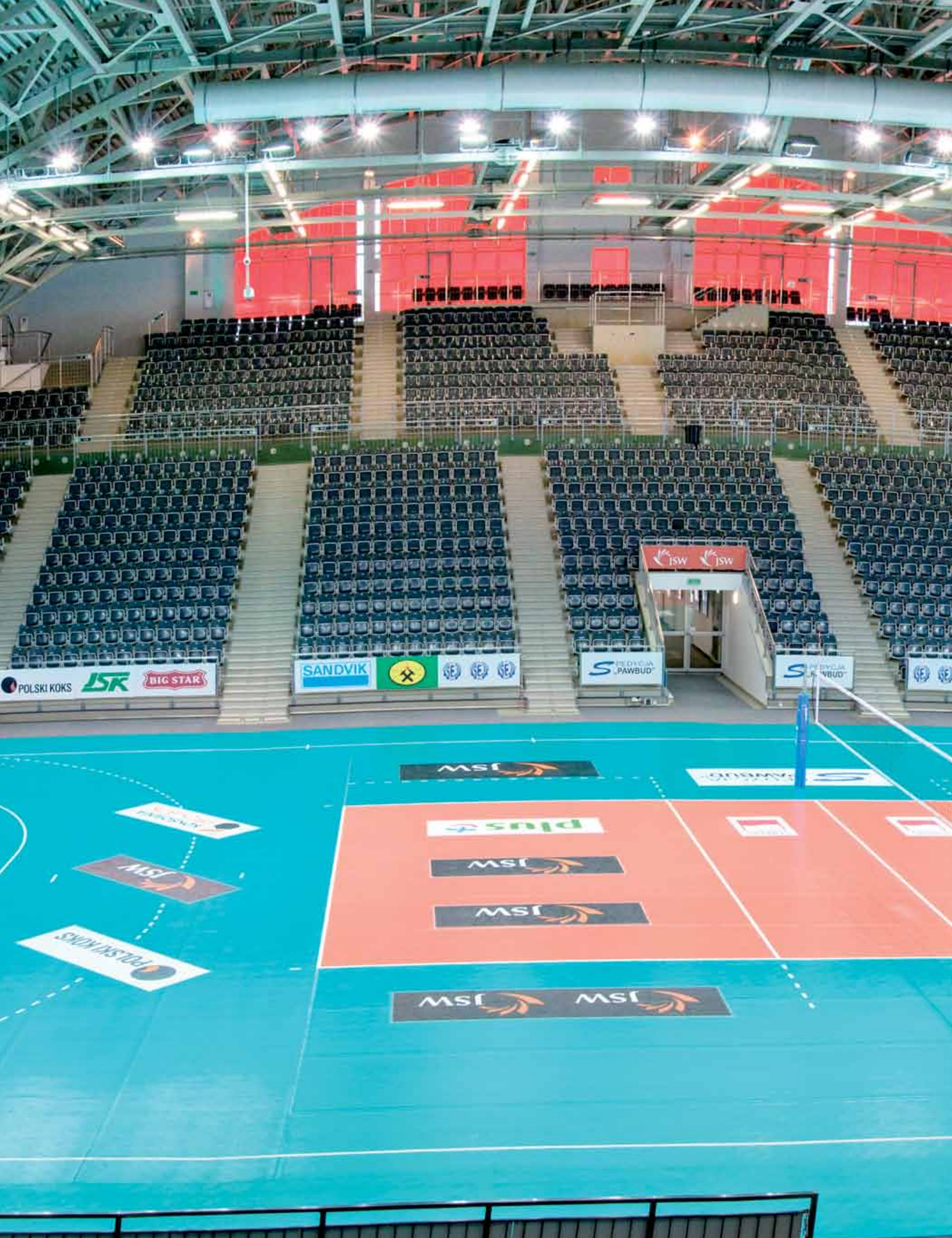
Active leisure is promoted by a number of institutions i.e. the Municipal Centre of Sports and Recreation, Polish Tourist Association, Municipal Association for Promoting Physical Culture, Inter-School Sports Centre and sports clubs.

During the "Złoty Jastrząbek" festival, in recognition of the involvement and contribution of individuals to the development of sports in Jastrzębie-Zdrój, town authorities honour them with awards and distinctions.

Wnętrze nowoczesnej Hali Widowiskowo-Sportowej / Interior of the modern Events and Sports Hall

GKS 1962 Jastrzębie / GKS 1962 Jastrzębie

Zawody Jastrzębie Go High / Jastrzębie Go High sport competitions

Ścianka wspinaczkowa MOSiR – członek jastrzębskiego Klubu Wysokogórskiego / MOSiR climbing wall – member of Jastrzębie Mountain Climbing Club

Kąpielisko „Zdrój” / “Zdrój” Bathing Resort

Członkowie Jastrzębskiego Klubu Karate Kyokushin Kumite /
Members of Jastrzębie Karate Kyokushin Kumite Club

Stadion Miejski / Jastrzębie-Zdrój Municipal Stadium

Zawodnicy Jastrzębskiego Klubu Hokejowego GKS Czarne Jastrzębie / Players of Jastrzębie Hockey Club GKS Black Hawks

Klub Wysokogórski w Jastrzębiu-Zdroju. Wyprawa w Pamir - obóz na wysokości 6100 m, droga na pik Korżeniewskiej (7105m) / Mountaineering Club in Jastrzębie-Zdrój. Pamir expedition – camp at the height of 6100 m, climbing route to Peak Korzhenevskaja (7105 m)

Kultura i oświata

Culture and Education

Ośrodek zamiejscowy Akademii Górniczo-Hutniczej z Krakowa – budynek dawnego sanatorium Spółki Brackiej / AGH-UST Branch Centre – building of the former sanatorium of the Bracka Company

Jastrzębie-Zdrój stanowi swoistą mieszankę kultur, obyczajów, tradycji i doświadczeń. Do dnia dzisiejszego w wielu domach są kultywowane i przekazywane z pokolenia na pokolenie, obrzędy i zwyczaje charakterystyczne dla różnych regionów Polski. Mimo to część mieszkańców pielęgnuje tradycje śląskie, a na ulicach miasta można usłyszeć śląską gwarę.

Instytucje kulturalne w naszym mieście rozbudzają, rozwijają i zaspokajają potrzeby kulturalne społeczności lokalnej, poprzez formy aktywności kulturalnej w postaci kursów, kół zainteresowań, zespołów artystycznych, warsztatów, festiwali, festynów, koncertów, konkursów, spektakli teatralnych, rajdów, spotkań autorskich, prelekcji i wielu innych.

Ogromnym powodzeniem wśród społeczności jastrzębskiej, cieszą się imprezy z cyklu „Śmiechoterapia”, organizowane przez Miejski Ośrodek Kultury. Placówka ta prowadzi również działalność muzyczną, plastyczną, taneczną i teatralną. Rzesze mieszkańców przyciągają ciekawe koncerty i spektakle odbywające się w kinie „Centrum”. W wielu galeriach sztuki artyści mogą prezentować swe dokonania, m.in. w zakresie fotografii, malarstwa, rzeźby.

Miejski Ośrodek Kultury Galeria Historii Miasta gromadząca wszelkie dokumenty i pamiątki związane z historią Jastrzębia-Zdroju, integruje miłośników dziejów miasta i organizuje różnorodne wystawy, tym samym pełniąc funkcję muzeum. Galeria, która swą siedzibę posiada w budynku byłych Łazienek II i Zakładu Przyrodoleczniczego obecnie prezentuje wystawę stałą „Chata Śląska”. Docelowo odwiedzający będą mieli okazję zapoznać się z trzema kolejnymi ekspozycjami, m.in. „Dzieje jastrzębskiego górnictwa węglowego” czy „Kuchnia Śląska z II połowy XX wieku”.

Warto wspomnieć również o Towarzystwie Miłośników Ziemi Jastrzębskiej, które inicjuje działania w zakresie m.in. ochrony zabytków, gromadzenia literatury i innych materiałów źródłowych, dotyczących miasta Jastrzębia-Zdroju, jak również wydawania i publikowania materiałów informacyjnych i historycznych oraz organizacji spotkań odczytowo-dyskusyjnych.

Miejska Biblioteka Publiczna, jako najstarsza instytucja kultury w Jastrzębiu-Zdroju, nie tylko promuje książkę, czytelnictwo i działania kulturalno-edukacyjne, ale również czynnie współpracuje ze środowiskami twórczymi, stwarzając tym samym dogodne warunki do uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym miasta.

Osoby zainteresowane twórczością fotograficzną zrzesza Jastrzębski Klub Fotograficzny „Niezależni”, którego członkowie swe prace prezentują zarówno w kraju, jak i za granicą.

W zakresie edukacji nasze miasto posiada różnorodną ofertę. Absolwenci ośrodka zamiejscowego Akademii Górniczo-Hutniczej z Krakowa prócz specjalistycznej wiedzy - dzięki zawartym porozumieniom - otrzymują możliwość pracy w kopalniach i zakładach należących do Jastrzębskiej Spółki Węglowej S.A. - największego pracodawcy Jastrzębia-Zdroju. Absolwenci chcący rozwijać swoje umiejętności językowe, mają możliwość kształcenia się w Nauczycielskim Kolegium Języków Obcych. Ponadto na terenie miasta funkcjonują Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia oraz Centrum Kształcenia Praktycznego.

Od ponad 30 lat Związek Harcerstwa Polskiego im. Józefa Kreta w Jastrzębiu-Zdroju wychowuje dzieci i młodzież poprzez wykorzystanie metodyki harcerskiej we wszystkich placówkach oświatowych, funkcjonujących na terenie działania Hufca.

Istotnym aspektem działalności miasta jest współpraca zagraniczna, realizowana zarówno przez władze samorządowe, jak i instytucje miejskie, w tym szkoły.

Obecnie miastami partnerskimi Jastrzębia-Zdroju są Karvina i Havířov z Republiki Czeskiej, Tourcoing z Francji, Ibbenbüren z Niemiec, Prievidza z Republiki Słowacji oraz Mahmutlar z Republiki Turcji. Miasto Jastrzębie-Zdrój jest otwarte na współpracę z nowymi partnerami i wymianę doświadczeń.

Doceniając zaangażowanie i wkład w rozwój kulturalny Jastrzębia-Zdroju, miasto podczas Święta Działacza Kultury, wręcza osobom zasłużonym nagrody i wyróżnienia.

Jastrzębie-Zdrój is a mixture of cultures, customs, traditions and experiences. Even now, many families cherish traditions from various regions of Poland and pass them on from generation to generation. Nevertheless, some of the town's inhabitants also foster Silesian traditions and the Silesian dialect is still spoken in the streets.

Our town's cultural institutions awaken, develop and satisfy the cultural needs of the local community through their cultural activity in the form of courses, interest circles, artistic groups, workshops, festivals, feasts, concerts, contests, theatrical performances, rallies, meetings with artists, lectures and many other.

Events from the "Śmiechoterapia" (Laugh Therapy) series, organised by the Municipal Cultural Centre, are very popular among the local community. The Centre's activity also includes musical, plastic, dancing and theatre workshops. Crowds of Jastrzębie inhabitants frequent the interesting concerts and performances that take place at the "Centrum" cinema. Many art galleries allow local artists to present their achievements in photography, painting, sculpture etc.

The Town History Gallery collects all documents and memorabilia connected with the history of Jastrzębie-Zdrój, integrates the town history fans, organises various exhibitions and is open as a museum at the same time. A gallery which has its seat in the building of former Łazienki II and Natural Medicine Centre now presents a permanent exhibition "The Silesian Cottage". Ultimately, visitors shall have an opportunity to get familiar with three consecutive exhibitions, among others: "History of Jastrzębie coal mining" or "The Silesian cuisine of the 2nd half of the 20th century".

The Jastrzębska Land Enthusiasts Association, which acts in the field of monument conservation and collects pieces of literature and other reference materials about Jastrzębie-Zdrój should also be mentioned. The Association's activity also includes publishing informational and historic materials as well as organising lectures and discussion meetings.

The Municipal Public Library is the oldest cultural institution in Jastrzębie-Zdrój and as such, it not only promotes books, reading and cultural and educational activities, but also actively cooperates with artistic groups, thus encouraging the inhabitants to participate in the town's cultural life.

For those interested in photography, there is the "Niezależni" Photographic Club. Members of the club exhibit their works both in Poland and abroad.

Our town ensures a diversified educational offer. Graduates of AGH-UST branch centre apart from specialist knowledge – thanks to concluded agreements – are given an opportunity to work in mines and plants belonging to *Jastrzębska Spółka Węglowa S.A.* – the biggest employer in Jastrzębie-Zdrój. High school graduates who want to develop their language skills may continue their education at the Teacher Training College of Foreign Languages. Apart from that, there are also the 1st and 2nd level State School of Music and Practical Training Centre operating in the town.

For more than 30 years, the Józef Kret branch of the Polish Scout Association in Jastrzębie-Zdrój has been educating children and adolescents with the use of scouts methodology in all educational institutions functioning within the Association's range of activity.

International cooperation initiated both by the town authorities and the municipal institutions, including schools, is an important aspect of the town's activity.

Currently, the partner towns of Jastrzębie-Zdrój are Karvina and Havířov from the Czech Republic, Tourcoing from France, Ibbenbüren from Germany and Prievidza from Slovakia. We are open to cooperate and exchange experiences with new partners.

During the Cultural Activist Festival, those involved in the cultural development of Jastrzębie-Zdrój are granted awards and distinctions for their contributions.

Koncert podczas otwarcia nowoczesnej Hali Widowiskowo-Sportowej / A concert during the inauguration of the modern Sports and Show Hall

Taniec towarzyski grupa turniejowa Klub Kaktus / Ballroom dance Kaktus Club's competition group

Orkiestra Dęta przy KWK „Zofiówka” – Stowarzyszenie Muzyczno-Kulturalne „Zofiówka” / Brass band at KWK “Zofiówka” – “Zofiówka” Music and Culture Association

Teatr Tańca REVOLTA – Dni Miasta Jastrzębie-Zdrój / REVOLTA Dance Theatre – Days of Jastrzębie-Zdrój Town

Zespół ROOG z wokalistą Marcinem Zmorzyńskim (uczestnikiem pierwszej edycji programu „Bitwa na Głosy”) / ROOG Ensemble with singer Marcin Zmorzyński (participant of the first edition of Clash of the Choirs show)

Skampararass – kapela grająca muzykę ska /
Skampararass – a ska music band

Joanna Smajdor – wokalistka, laureatka m.in. programu „Mam talent” i uczestniczka „Bitwy na Głosy” / Joanna Smajdor – a singer, award winner of “I’ve got talent” programme and participant of “The Battle of Voices”.

Stonehenge – zespół prezentujący muzykę celtycką / Stonehenge – a band presenting Celtic music

Przemysław Strączek – gitarzysta jazzowy / Przemysław Strączek – a jazz guitar player

Środowisko naturalne

Environment

Oczyszczalnia ścieków „Ruptawa” / “Ruptawa” sewage treatment plant

Jastrzębie-Zdrój jest miastem zielonym, z wieloma terenami rekreacyjnymi, pomimo iż obecnie na większości jego terenów, odbywa się wydobywanie i eksploatacja węgla kamiennego.

Klimat Jastrzębia-Zdroju charakteryzuje się dużą zmiennością, na co znaczny wpływ ma bliskość Bramy Morawskiej oraz zalesionego kompleksu Beskidu Śląskiego i lasów rybnicko-pszczyńskich.

W granicach administracyjnych Jastrzębia-Zdroju swe źródła ma 8 rzek i cieków wodnych, m.in. Jastrzębianka, Ruptawka i Cisówka. Istniejące na terenie naszego miasta powierzchniowe zbiorniki wodne w większości są pochodzenia przemysłowego.

Dzięki odpowiednim regulacjom prawnym i rosnącej świadomości ekologicznej od kilku lat, sukcesywnie i w sposób zauważalny, spadają wartości zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego substancjami toksycznymi, pochodzącymi z rodzimych źródeł. Jastrzębie-Zdrój posiada obecnie pięć oczyszczalni ścieków.

Na terenie Jastrzębia-Zdroju dominują 4 typy gleb: gleby bielcowe i pseudobielcowe, brunatne i brunatne wylugowane. Ciekawostką jest fakt, iż miasto leży na granicy dwóch odmiennych obszarów, zróżnicowanych pod względem krajobrazowym. Południowa część charakteryzuje się pagórkowatą rzeźbą terenu z cennymi pod względem przyrodniczo-krajobrazowym obszarami. Północna część położona jest na obszarze doliny Wisły. Obejmuje obszary ze współczesną zabudową oraz przekształcone działalnością górniczą.

Znamienną cechą środowiskową miasta jest duży udział terenów rolnych, a istotnym elementem przyrodniczym i krajobrazowym są lasy, zarówno te rozproszone, jak i tworzące większe, zwarte kompleksy, np. Las Kyndra czy Las Białoszek. Kilkusetletnie drzewa spotykane są zarówno w kompleksach leśnych, jak i na terenach zurbanizowanych. Część z tych drzew posiada status pomnika przyrody, np. dąb szypułkowy w pobliżu kościoła w Ruptawie nazwany „Jakubem”, czy najpotężniejszy dąb rosnący na terenie miasta w zabytkowym parku otaczającym pałac w Boryni.

W środowisku miasta istotną rolę spełnia zieleni urządzona, stanowiąca większą część terenów niezabudowanych. Należą do niej zabytkowe parki i ogrody usytuowane, m.in. w pobliżu ośrodka zamiejscowego Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie, Hotelu „Dąbrówka”, Wojewódzkiego Szpitala Rehabilitacyjnego dla Dzieci, Pałacu w Boryni oraz Dworu Obronnego w Bziu Zameckim. Na szczególną uwagę zasługuje zabytkowy XIX-wieczny Park Zdrojowy im. Mikołaja Witczaka z bogatym drzewostanem i rzadkimi gatunkami roślin. Zabytkowe budynki uzdrowiskowe doskonale wkomponowane w zieleni parku, stanowią wspaniałe miejsce wypoczynku mieszkańców miasta.

Na terenie całego miasta występuje około 400 gatunków roślin naczyniowych, w tym 62 gatunki rzadkie oraz bogata flora mchów i grzybów. W czystych wodach i w ich pobliżu żyje kilka gatunków płazów oraz gadów. Ptaki reprezentuje 60 gatunków objętych ochroną prawną, z czego 10 to gatunki ginące, uznane za zagrożone na terenie Górnego Śląska, ale jednocześnie lęgowe na terenie miasta Jastrzębie-Zdrój. Z 15 występujących gatunków ssaków, 10 z nich jest prawnie chronionych.

Although coal mining covers the majority of the town surface, Jastrzębie-Zdrój remains to be a green area with many recreational places.

Due to the proximity of the Moravian Gate and the forests of the Beskid Śląski Mountains and the Rybnicko-Pszczynski region, the climate in Jastrzębie-Zdrój is very variable.

Within the administrative borders of Jastrzębie-Zdrój, 8 rivers and watercourses have their springs, including Jastrzębianka, Ruptawka and Cisówka. Surface water basins in the town are mostly of industrial origin.

Thanks to the introduction of appropriate regulations and growing environmental awareness, the values of atmospheric pollution with toxic substances of domestic origin have been dropping for a few years now. At the moment, Jastrzębie-Zdrój operates five sewage treatment plants.

The Jastrzębie-Zdrój region is dominated by 4 types of soils: podsol and pseudo-podsol soils and brown and leached brown soils. The town is very attractively situated on the border of two areas of different landscape. In the southern part, the terrain is hilly with many precious areas from the point of view of the landscape. The northern part is situated in the Vistula river valley. It includes urban zones with modern buildings, as well as areas modified by the mining activity.

The town's distinctive environmental feature is a considerable percentage of arable farmland. Both the scattered forests and large forest complexes, such as the Kyndra or Biadoszek Forests are important elements of the landscape. Several hundred years old trees can be seen in the forests, but also in the urban zones. Some of those trees have the status of nature monuments, e.g. English Oak called "Jakub" near the church in Ruptawa, or the largest oak in town in the historical part surrounding the palace in Borynia.

Cultivated green areas, which cover most of the undeveloped zones in the town, play a significant role in the local environment. Those areas include historical parks and gardens situated, among others, near the AGH-UST Branch Centre, "Dąbrówka" Hotel, Provincial Rehabilitation Hospital for Children, palace in Borynia and the fortified mansion in Bzie Zameckie. The 19th-century Mikołaj Witczak Spa Park, with its rich forest stand and rare plants, deserves special attention. Perfectly fitted in the park greenery, the former resort historical buildings are a perfect place of rest for the town inhabitants.

In the whole town area, there are approximately 400 species of vascular plants, including 62 rare species, and a rich flora of mosses and fungi. In the clean waters and around them, there are a few species of amphibians and reptiles. Birds are represented in the number of 60 legally protected species, 10 out of which have been classified as threatened species within the Upper Silesia territory, but in the area of Jastrzębie-Zdrój, they are still found to be breeding in. 10 out of 15 mammal species living in the region are legally protected.

Na spacerze w parku / A stroll in a park

Jastrzębie-Zdrój wiosną / Spring in Jastrzębie-Zdrój

Magnolia / Magnolia

Rhododendron w Parku Zdrojowym / Rhododendron In Spa Park

Wiewiórka / A squirrel

Dąb „Jakub” - Jastrzębie-Zdrój sołectwo Ruptawa / Oak called “Jakub”

Gospodarka, inwestycje i fundusze pomocowe

Economy, Investments
and Support Funds

URZĄD MIASTA JASTRZĘBIE-ZDRÓJ

Przeobrażenie, które dla Jastrzębia-Zdroju rozpoczęło się z chwilą odkrycia pokładów węgla kamiennego, zapoczątkowało nowy etap w jego istnieniu. Z czasem z małej uzdrowiskowej miejscowości, stało się znaczącym ośrodkiem przemysłu węglowego. Siedzibę swoją ma tutaj Jastrzębska Spółka Węglowa S.A. - największy w Unii Europejskiej producent węgla ortokoksowego. W kopalniach podległych Spółce zatrudnienie znajduje większość aktywnych zawodowo mieszkańców miasta. Jednak miejsca pracy tworzą również inne podmioty gospodarcze działające, m.in.: w branży spożywczej, przetwórstwa tworzyw sztucznych czy budowlanej.

Przygraniczne położenie, dobre połączenia z głównymi miastami Górnego Śląska i przede wszystkim bliskość do zjazdu z budowanej autostrady A1, biegnącej z północy na południe Polski sprawia, że Jastrzębie-Zdrój to miasto rosnącego potencjału gospodarczego.

Polityka gospodarcza miasta realizowana jest w oparciu o przyjęte plany, programy i strategie. Ważnym kierunkiem działań jastrzębskiego samorządu jest rozbudowa i rozwój infrastruktury drogowej oraz zagospodarowanie terenów pokopalnianych. Odpowiednia polityka inwestycyjna umożliwiająca wprowadzanie określonych regulacji prawnych, zaowocowała stworzeniem stref gospodarczych oraz dała przedsiębiorcom możliwość korzystania z wielu ulg i preferencji. Podejmowane działania mają na celu stworzenie efektywnego systemu wsparcia dla przedsiębiorców, m.in. w zakresie informacji na temat dostępnych środków finansowych, nowych rynków zbytu oraz uwarunkowań prowadzenia działalności gospodarczej w ramach Jednolitego Rynku Europejskiego. Wsparcie w tym zakresie oferują również instytucje: Fundacja Jastrzębski Inkubator Przedsiębiorczości, „Fundusz Poręczeń Kredytowych” Sp. z o.o., Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A., Jastrzębska Strefa Aktywności Gospodarczej Sp. z o.o., Powiatowy Urząd Pracy oraz Gminne Centrum Informacji.

W Urzędzie Miasta Jastrzębie-Zdrój powołany został Punkt Obsługi Inwestora, w którym przedsiębiorcom udzielane są kompleksowe informacje z zakresu dostępnych w mieście terenów z przeznaczeniem na inwestycje. Potencjalny inwestor uzyska tutaj również dane dotyczące procedur realizacji inwestycji, dostosowane do jego indywidualnych potrzeb.

Jastrzębie-Zdrój już od wielu lat aktywnie i skutecznie uczestniczy w pozyskiwaniu dostępnych środków unijnych, które wspierają realizację najważniejszych dla miasta inwestycji oraz projektów społecznych. Organizacja wielu przedsięwzięć integrujących mieszkańców oraz podmioty gospodarcze Jastrzębia-Zdroju z miastami partnerskimi, finansowana jest również przy udziale środków unijnych. Skuteczne starania, aby jak najlepiej korzystać z funduszy Unii Europejskiej, zostają corocznie docenione w krajowych rankingach oraz konkursach. Do chwili obecnej pozyskano z funduszy pomocowych (krajowych i zagranicznych) ponad 300 mln złotych.

The transformation that accompanied the discovery of hard coal resources in Jastrzębie-Zdrój started a new chapter in the town's history. In time, from a small health resort location, it became a significant coal mining centre. Jastrzębska Spółka Węglowa S.A., the largest manufacturer of orthocoke coal within the EU, is headquartered here. Most of the professionally active inhabitants are employed at mines owned by the company. However, workplaces are also created by other entities representing the food, plastic and construction industries.

The proximity of border crossing, good road connections with the main cities of Upper Silesia and, above all, the proximity of the A1 motorway that leads from the north to the south of Poland (under construction) makes Jastrzębie-Zdrój a town with growing economic potential.

The town's economic policy is reflected in plans, programmes and strategies. An important direction in the local authorities' activity is the expansion and development of road infrastructure and the development of the former mining areas. Proper investment policy, which enabled the introduction of specific regulations, resulted in the creation of economic zones and thus gave entrepreneurs the opportunity to benefit from many allowances and preferential treatments. The undertaken activities are aimed at creating a modern entrepreneur support system, concerning among other things the information on available funds, potential new markets and the conditions of business activity within the Single European Market. Support in this field is also provided by the following institutions: the "Jastrzębski Inkubator Przedsiębiorczości" (Jastrzębie Business Incubator Foundation), Fundusz Poręczeń Kredytowych Sp. z o.o. (Credit Guarantee Fund), Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A. (Katowice Special Economic Zone), Jastrzębska Strefa Aktywności Gospodarczej Sp. z o.o. (Jastrzębie Economic Activity Zone), District Employment Agency and the Commune Information Centre.

The Jastrzębie-Zdrój Municipal Office has launched the Investor Service Point, where entrepreneurs can obtain thorough information on investment sites available in the town. Any potential investor can also receive tailored information on the investment procedures.

For many years, Jastrzębie-Zdrój has been actively and successfully soliciting the available EU funds to support the performance of the most important investments and social projects. The organisation of many events for the Jastrzębie-Zdrój inhabitants and economic entities, aimed at integration with the partner towns, is also financed with the contribution of EU funds. The efforts to use the European Union funds most effectively are annually assessed in national ranking lists and contests. To date over PLN 300 million has been gained from aid funds (domestic and foreign).

Szyb „Bzie I” – Pole Bzie Dębina – pierwsza od ponad 20 lat inwestycja w polskim górnictwie węglowym / “Bzie I” mineshaft – Bzie Dębina Field – the first in over 20 years investment in the Polish coal mining industry

Autostrada A1 / A1 Motorway

Wiadukt nad budowaną autostradą A1 / A flyover over the A1 motorway under construction

Nowa inwestycja na terenie po byłej KWK „Moszczenica” / New investment on the territory of the former “Moszczenica” Coal Mine

Betoniarnia Dyckerhoff / The Dyckerhoff concrete mixing plant

Centrum Edukacji Ekologicznej / The Ecological Education Centre

Galeria Jastrzębie / Jastrzębie Gallery

Nowa droga dojazdowa do terenów inwestycyjnych /
A new access road to investment areas

Nowoczesna Hala Widowiskowo-Sportowa / Modern Events and Sports Hall

Stopka redakcyjna

Album „Jastrzębie-Zdrój” wydany staraniem Wydziału Polityki Gospodarczej i Promocji Urzędu Miasta Jastrzębie-Zdrój

Teksty:

Aneta Czarnocka-Kanik, Ewa Furgała, Dominika Głądała, Joanna Gorzelak, Piotr Kędzierski

Korekta:

Krzysztof Marciniuk, Michał Domagała

Tłumaczenie:

Janusz Kożusznik, Anna Szczerbiak

Zdjęcia:

Robert Cebula, Natalia Chmielowiec, Aneta Czarnocka-Kanik, Marian Hudek, IKO, Piotr Kędzierski, Arkadiusz Kogut, Aneta Nowicka, Mariusz Połowczuk, Premiumfoto.pl, Marek Rokoszewski, Jonathan Ross, Anatoliy Samara, Olga Sapegnina, Robert Sitek, Piotr Sobczak, Rafał Stelmaczek, Marzena Syncerz, Agnieszka Zeh

Projekt graficzny i skład:

Interfon Sp. z o.o.
ul. Olszaka 5, 43-400 Cieszyn
tel. 033 85 10 543, e-mail: interfon@neostrada.pl

Aktualizacja i korekta projektu:

Aneta Czarnocka-Kanik, Piotr Kędzierski

Skład i druk:

ZP „POLIMER” Marek Malawski, Jolanta Malawska
ul. Szczecińska 34
75-137 Koszalin

Wydanie V poprawione. Wszelkie prawa zastrzeżone.
Jastrzębie-Zdrój, 2012 r.